

# KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XX-ik évf.

November, December 1885.

6-ik füzet.

## A HIERARCHIA KIFEJLŐDÉSE ÉS ELSŐ HATÁSAI HAZAI TÖRTÉNETÜNKRE.

— Történet-bölcselemi tanulmány. —

Hason tárgyú czikkünket ott végeztük, hogy a magyar nemzet felvette a keresztény vallást és azzal a nyugati civilisatiohoz csatlakozott.\*)

De még akkor a keleti és nyugoti vallás nincs még elszakadva. A keleti és nyugoti vallás között a vita foly, de mondhatni, non coram populo. A Jézus elvi kijelentései már intézménynyé vannak fejlődve. A kereszténység, mely a kedélyvilágot oly gazdaggá tette, még mindig hord valamit magán az első keresztény idő szelleméből. Hirdetik még, hogy az én világom nem e világból való, de már a nyugoti vallás, mint uralkodó vallás helyet követel a polgári intézmények körében. A Jézus csak a keresztséget és urvacsorát hagyja hátra a szertartásokból, de már foly és pedig elkeseredetten a vita a dogmák és szertartások felett. A keresztény vallást megalkotók, most már nemcsak a görög-római civilisatio traditioinak, de polgári intézményei reminiscentiáinak is tért kívánnak mellette foglalni.

A keleti és nyugoti vallás között a nézetek mind élesebben tértek el egymástól. Végre a kovászos és kovásztalan kenyér kérdésében a VIII. században kitört a nézeteltérés, mely a XI. században teljessé vált, s 1054-ben a keleti vallás kiátkozásával végződött. Előállt a keleti és nyugoti vallás, két nagy felekezet, melyekben a dogma, kánon, a ritus, liturgia és az egyházszervezet különbözni kezdett.

Ha a különbséget vesszük: a keleti, vagy mint nevezik, az óhitű vallás a szent lelket csak az atyától, a nyugoti az atyától és fiutól származtatja; a keleti szerint csakis a papszentelés a püspökök joga, a nyugoti a bérmlást a papoktól elvette; a keleti szerint a bűnbocsánatot az egyház csak eszközli, a nyugoti szerint pedig adja; a keleti egyház az urvacsorát kenyérben és borban szolgáltatja ki, a nyugoti ostyában; a keleti vallás papjainak házasságot enged

\*) Ker. Magvető 1885. 4-ik füz. 203—210. l.

s csak a püspököknek tiltja, a nyugotinál teljes papi nőtlenség lett behozva; a keleti papok szakállosok, a nyugotiak szakáll- és bajsz-talanok; a keleti szerint az egyház feje a Krisztus s a püspökök egyenrangúak, a nyugoti szerint a Krisztus Péter apostolt maga helyettesítél hagyta, s a pápáknak, szent Péter utódainak a keresztények azzal az engedelmisséggel tartoznak, mivel a Krisztusnak; a keleti vallás cyrill, a nyugoti latin írásjeggyel él.

A keleti és nyugoti egyház között létrejött ezen szakadás Európa politikai életére mélyebben bevágott, mint egyelőre hinni lehetett. E szakadás kelet és nyugot Európa, egyfelől a szlávtság, másfelől a román és germán elem elválása. Valódi csapás, nemcsak a keresztény vallás szünt meg egyetemes vallás lenni, de a politikai egység is felbomlott. Mig keleten nagy birodalmak, nagy nemzetiségek, nagy vallások állanak fenn, a széthullott Európa még nagyobb feldarabolt-ságnak indult elébe. Csak egy volt a szerencse, az, ha hitelveire nézve megszakadt is a kereszténység, erkölcstana felett nincs megszlás.

A római vallás a szakadás után teljesen átadta magát hatalma érzetének. A feudalismus eszméjét, mit eddig is ápol, nyíltan felfogta. Eddig is ez irányban szervezkedett. A feudalismus különben is az egyház gondolata levén, a most még csak Hildebrand, mint egymás után következő pápák titoknok, mint rendszert most kezdte betetőzni. —

Minden jó és hatalom Istentől ered. Omnis potestas a Deo est, qui potestati resistit, Deo resistit. Krisztus az Isten helytartója, szent Péter és utódai hatalmukat a Krisztustól vették. A legfőbb hatalom csalhatatlan. . . Ez volt az eszmemenet, mi később hitté vált, s a pápai szentszék egyházi és világi hatalmát megalapította.

Hogy e csodaszerű intézmény és hatalom kifejlődhessék, arra azon kor ziláltsága, önbizalom hiánya, félelemérzete kívántatott. Fegyvere az evangelium, a kereszt, mely előtt mindenki meghajolt; s hol az evangelium szavai nem használnak, lesujt a szentszék villáma, az egyházi átok, mely a koronás főket is megrendíti.

Kifejlik a hierarchia, az egyházi hatalom.

Feje a pápa, kinek Pipin és Nagy Károly Róma és környéke felett világi uralmat biztosított; de nehogy kényuralommá fejlődjék, a pápa választás alá vettetett. A pápa uralma alatt egy rangtokozatos kormányzat szervezkedik. A legfőbb tekintély a zsinat. A pá-

pai szék mellett később a pübornokok, az egyházhoz tartozó országok élén patriarchák, illetőleg primások, alattok érsekek, püspökök lettek beállítva. A kormányzat láncolatába a befolyás és szilárdság fokról-fokra száll, mignem a néptől feltétlen engedelmesség követeltetik.

A VI. században a hierarchia szervezete már teljesen ki van fejlődve. Nagy Gergely Rómára reá nyomta már az egyetemesség bélyegét, nyugottal elfogadtatta az egyház nyelvét, mint kapcsolatot a nemzetek között. A római egyház hatalma Nyugat-Európa eszményképévé vált, mi az együttlérzést tovább fejtette.

A papok a nagyok és a fejedelmek udvarában mint tanácsosok, cancellárok világi szolgálatokat vállaltak és ezért földbeli jutalmakban részesültek, s a személyes szolgálatért kapott birtokot főpapi székőknek kivánták megszerezni. A püspöki karból főpapi aristocrazia fejelett ki, mely tagjait többé már nem az alsó papságból, hanem a világi nagyok sorából ujonczozta. A világi és egyházi aristocrazia összeolvadtak. A püspökségre nem annyiban az egyházi pálya, mint születés nyit utat. A főpapság mindinkább szaporodik, mind több és nagyobb birtokhoz jut. Osztálylyá, hatalommá fejlődik, mely a világiakkal szemben a társadalomban és államban állást, osztályrészt követel. A zsinatok, melyek egyelőre csak egyházi ügyeket tárgyaltak, később ítélőszékekké, törvényhozó testületekké nőttek ki magokat. Nagy Károly idejében már a fejedelem, az egyházi és világi nagyok együtt hozták a capitulareket, a részint egyházi és részint világi törvényeket. A papság mint politikai tényező, mint jogok és kötelességek részese jelenik meg az államszerkezetben. Minden püspökség egy zászlós uraság. A hatalom a világiak és egyháziak közt megosztásra került.

Nagy Károly e kifejezett tényállást elismérte, de egyszersmind a világiak hegemoniáját érvényre juttatta. Leo pápa Nagy Károly megkoronáztatásánál még térdre borul a császár előtt.

Nagy Károly egyetemes birodalma felbomlásával a dolgok felállított rendje megváltozik. A szétmált birodalomban a királyok, fejedelmek függetlenségre törnek, és a személyes szolgálatért kapott birtokot örökölhetővé teszik; hogy a fejedelmek a hasonlóképp függetlenségre törő világi nagyok ellenében támaszra leljenek, az egyházi méltóságok kezében a birtokot szintén meghagyják. Kifejlik a világi és egyházi feudalismus. Egy állapot, melyben az egyházi nagyokat a világiaktól csak a beretvált ajak különböztette meg, s mert a főpapság szintén nő, a társadalmi élet csaknem egygyé olvadt.

Kezdetben a papi nőtlenség csak ajánlatott; csakis a szerzetesek tettek ebbeli fogadalmat. A fejedelmek nevezvén ki a püspököket, a simonia, a főpapi hivatalok áruba bocsátása mindennapivá lett. Hogy a főpapi hivatal s vele a lűbér egyházi vagy világi férfi birtokába jut, alig képez kérdést. A szentszék fenhatóságának elismerése mindinkább hanyatlott. E ponton veszi kezébe a római egyház reorganisálása kérdését Hildebrand, 1048-tól mint pápai titoknok elődei, 1073-tól mint VII. Gergely pápa saját nevében.

VII. Gergely pápa mint reformator és civilisator jelenik meg. A rend és morál nevében lépett fel, mindkettő biztosítékát az egyházban látta. Az egyházat nagygyá, hatalmassá tenni, az egyházat a világi hatalom fölé emelni — volt vezérgondolata.

E czélját három rendszabály keresztülvitelével hitte elérni. Egyik a papság reformálása szerzetesi irányban, mi a papi nőtlenség behozatalában nyerte tetőpontját; a másik a főpapság függetlenítése a világi hatalmak alól, mire nézve a kinevezési jogot a szentszék részére követelte; a harmadik a pápa korlátlan hatalmának megalapítása, mire nézt fölényt követelt a császár felett.

Czélja kivitelére mindenekelőtt a pápa választás-jogát (1059) a római nép kezéből kivéve, az a végre alapított cardinalisok collegiumára teszi át. A papi nőtlenséget már előbb kimondatta, s most mint pápa oly szigorral vitte keresztül, hogy a nős papokat a rajongó nép dühének vetette oda. Ezáltal elérte azt, hogy a világi és egyházi elemet elválasztotta; elejét vette a papi méltóságok örökölhetésének; elejét egy papi kaszt kifejlésének, s utat nyitott az egyéni képességnek, melynek utját a születés már el kezdte volt zárni.

A papság meghajolt. A világi hatalommal kívánt elszámolni. Eddig a püspökök székeiket drága pénzért vásárolták és magok is pénzért adták az alsóbb papi állásokat. Hogy ezt megszüntesse, a kinevezés, az investitura jogát követelte. E kérdés nagy elvi kérdéseket vetett fel. A pápai és császári hatalom összeütközésbe jött. Melyik a nap, melyik a hold: e kérdés nagy hullámokat vert fel. Mint áll a lélek a test felett, úgy áll az egyházi hatalom a világi felett; s mint vezeti a lélek a testet, úgy kell hogy vezesse a szentszék a világi hatalmat — ily követeléssel állt elő az egyház. Az állameszmének nyílt háboru lett üzenve. IV. Henrik császár a kereszt e követelésére karddal felelt. VII. Gergely egyházi átok alá vetette, trónvesztettnek nyilvánította; s IV. Henrik Canossába, a pápa kegyencze, Matildis várába zarándokolt, hol akkor a pápa tartózkodott, ott vezeklett fedetlen fővel, mezitelen lábbal 1077. telén három nap, azon a hi-

deg kövön, melyet Canossa romjain maig is mutatnak, s esdekelt a felmentetésért. Örök emlékü jelenet. Az állam meghajolt az egyház előtt. Az egyházi átoktól való félelem itt érte el tetőpontját. Ezzel a hűbérrendszer ki volt fejtve. A függési lánczolat: a bosszuálló Isten képviselője a pápai szék kezébe jutott. A pápa a nap, a császár a hold; a pápa fensősége nem csak a dogmákat, de az egyházi fegyelmet illető ügyekben is el lett ismerve, a pápai szék a legfőbb egyházi és világi hatalommá lett proclamálva.

VII. Gergely, hogy a császárok fenhatóságát megtörje, a császárság örökölhetésének véget kívánt vetni: létrehozta a német választó fejedelmek intézményét, felbontotta Németországot.

II. Calixt és V. Henrik között létrejő (1122) awormsi concordatum: az investitura, a püspöki kinevezés jogáról a világi hatalom az egyház részére lemond; a papság mint saját törvénye alatt álló hatalom és rend, mint állam felett álló hatalom jelenik meg.

Kezdődik a feudalis egyház uralma. Ez időtől a papság, mint volt a görög-római világban, ismét a politikai intézmények egy nemévé nőtte ki magát. Eddig csak a család, a családi élet volt kezében, ez időtől a nevelésre és kormányzásra is kezet tesz. Mint hatalom hűbéri adót szedett, mit egyelőre minden ország elismer.

Egy korszak kezdődik, melyben Európa egész nyugoti világa Rómába lett összpontosítva. A szellemi vezetés egész hálózata itt központosul. S meg lett alapítva a rég ápolt gondolat, hogy a nyugoti kereszténység kulturája, társadalmi és állami élete ugyanazon egy alakuláson vitessék keresztül, s hogy a nyugoti kereszténység kulturában, intézményekben egységes legyen.

Kezdődik a pápai hatalom, az egyházi és világi hűbér-rendszer aranykora, a XII. és XIII. század.

Mi a világi hatalomnak, a római császárságnak végre is nem sikerült, az egyetemes világi birodalom, e ponton az egyház ebbeli törekvése sikerültnek látszik. Az egyetemes világi birodalom meg lett törve, hogy az egyház egyetemes uralkodása létrejöhesse. A szentszék nem is késett kivított fölényét érvényesíteni: az investitura jogát mindenütt követelte és a hűbéri adót kezdette szedetni mindenfelé.

A hatalom előtt Magyarország is meghajolt, de a nélkül, hogy jogáról lemondott volna.

Az egyik kérdésben: ba vajjon pápai feudum-e hazánk, inkább

tettekben nyilatkoztunk, mint szóval. II. Sylvester pápa a szent Istvánnak adott bullájában, nehogy a császár haragját felhívja, Magyarországot nem nevezi pápai feudumnak, de a császárt sem említvén, mintegy kizárja a fogalmat, mintha császári feudumnak tekintené. A felajánlott Magyarországot visszabocsátotta szent István kezébe, s a nemzet azon felfogásnak adott helyet, hogy minden feudalis kötelezettségtől menten alapult meg a magyar birodalom. Rómában pedig folyvást tartotta magát a hit, hogy hazánk mégis csak pápai feudum.

Mikor Salamon király I. Geyza ellen mint a császár hűbérese vivja csatáját, VII. Gergely felszólal, hogy az országot István király szent Péternek felajánlotta, s ellene mond, hogy Salamon azt a császártól hűbérül fogadhassa. A midőn azonban VII. Gergely szent László királyunkkal szemben érvényesíteni kívánná, a nagy király csak annyit felel, hogy kész fiúilag az egyházi főhatalomnak, mint lelki atyának engedelmeskedni, de minden hűbéri fogadalom elől kitér. Az Árpádház kihaltával Róbert Károly, mint a pápa hűbérese keresi a trónt, a nemzet éveken át visszautasítja a trónkövetelőt.

A másik, az investitura kérdésében, II. Endre engedve az áramlatnak, jogáról lemondott. A nemzet azonban nem szünt meg magát II. Sylvester pápa bullájához tartani, mely a püspökök kinevezési jogát a magyar királynak biztosította. S a nemzet ebbeli törekvése (1418) a konstanzi zsinat alkalmából, melyre Zsigmond király fényes magyar udvarral jelent meg, csakugyan célhoz ért. V. Márton a magyar király részére az investitura jogát visszaengedte. S hogy mily nagy volt hozzá a nemzet ragaszkodása, mennyire féltették a haza függetlenségét, mutatja, hogy a midőn IV. Sixtus e jogot kérdésessé teszi, Mátyás király nem habozott megirni: hogy győződjék meg ő szentsége, hogy a magyar nemzet azt a kettős keresztet, mely országa czimere, inkább hármásra változtatja, mintsem abba egyezzek, hogy a koronához tartozó főpapi javak a szentszék által töltesse-nek be.

Igy tartotta posztóját a nemzet, míg végre segítségére jött az idő szelleme. Franciaországban történt, hogy IV. Fülöp VIII. Bónifaciussal a pápa részére szokott hűbéradó felett összeütközésbe jött. Fülöp a pápai legatust elfogatta. A pápa erre a francia főpapságot Rómába idézi: a király az ügyet országgyűlés elé terjeszti, melyre az egyházi és világi rend mellett, most először a városok is meg voltak hiva: az országgyűlés, melyben már a nemzeti szellem felébredt, megadta a függetlenségi nyilatkozatot. A pápa a királyt e lépéseért

eretneknek nyilvánítja; a király nemzetére támaszkodva, nyíltan ki mondja, hogy ő a világiakban senkinek se alattvalója. Erre kiátkozás következett és Franciaország a német király hűbérének nyilvánított. A francia nemzet az egyházi átoknak sem engedelmeskedett, Fülöp pedig a pápa elfogatásával válaszolt. Valamivel később Anglia is követte Franciaország példáját (1366), a hűbéri adót szintén megtagadta.

De addig, míg az idő szelleme a magyar királyok támogatására jött, mellette állt a főrend, s maga a klerus. Papságunk akkor is nemzeti volt, a valódi katolikus, az egyetemes iránynak soha nem birt meghajolni. Nemzetisége, nyelve mindig külön választotta, külföldön soha állást nem keresett, mint a többi nemzetbeliek. A papi nőtlenség behozatala után is pár századig még folytatják a nősülést. Mindig szabadelvűebbek maradtak, az ultramontanizmus, mi bigottság kifolyása, nálunk gyökeret nem verhetett. Mignem eljöttek az idők, hogy a hierarchia hatalmi kérdései felett napirendre térünk. S elmondhatta Széchenyi a vegyes házasságok felett folyt vitában: „az apostoli magyar király mindig meg tudta magát, alkotmányos nemzetével együtt, Rómának uralmától óvni. A klerus nem volt status a statusban, nem is lehet soha; s a mily arányban fejledezik honunk alkotmányos szelleme, annál összeütközőbb, annál türehtelenebb leszen egy külső hatalomnak ilyen befolyása nemzetünkre. Hol a törvény a nemzetet még fejedelmének önkényétől is biztosítja, miként lehessen az idegen önkényének alávetve?”

**KÖVÁRY LÁSZLÓ.**

## A MAGYAR UNITÁRIUS IRODALOM XVI. SZÁZBELI TERMÉKEI.

(Második közlemény.)

Az 1579. év a magyar unitarizmus történelmében sok tekintetben epochalis. Dávid Ferenczet Blandrata ebben az évben ítélte el a magyar unitárius papokkal; ekkor tagadtatta meg a Dávid elveit. Ugyanebben az évben keletkezett a „Consensus ministrorum“, melyet Blandrata készíttetett Hunyadi Demeterrel, kit a Dávid halála után püspökké tétetett. Ugyanekkor írta alá Blandrata erőszakoskodása következtében az unitárius papok nagyrésze ez iratot. Sokan úgy vélekednek, hogy e szükséges alkalmazkodás megmentette az unitárius egyházat. Lehet, hogy ez okoskodás alapos, lehet hogy nem; annyi tény, hogy az unitáriusok a Blandrata vezérlete alatt úgy megingatták saját dogmai állásukat, hogy azt később könnyű volt még jobban összerombolni.

Az unitárius eszméket megbénító eme körülményeket megtözte az, hogy a Dávid Ferencz élete utolsó éveiben a lengyelországi socinianizmus a magyar unitarizmus ellenesége lábra állított. Blandrata nagyon ügyesen keresztülvitte, hogy Socin Faust Kolozsvárra jöjjön és éppen a Dávid házához szálljon, hogy vallásos elveire annál inkább rábeszélhesse. Miután ez a ravaszul kidolgozott terv nem sikerült, Blandrata újabb cselhez folyamodott. Egy nyilatkozatot írt a Dávid F. nevében, s ugyanarra megírta czáfolatát is. Az iratot véleményadásra elküldötte a lengyel unitáriusoknak. A magyar unitárius papok közül mintegy ötvenet összehívott tanácskozássra s a bekövetkezendő vitatkozásra való előkészítésre. Tudtokra adá, hogy Tordán az ügyben országgyűlés lesz, mit zsinat követ „s azon az Isten igéjével és az ország törvényével megegyező hitvallás készíttetik“, mert — folytatja tovább Blandrata — „jönak látszott előttünk titeket arra inteni, hogy mindkét gyűlésre mindazt, a mi az Isten dicsőségére tartozik, szorgalmasan hányjátok-vessétek meg, hogy a mit arra valóknak láttok, magatokkal hozzassátok. A mint látjátok, egész egyházunkról s mindazokról van szó, a kik abban tanítói tisztet viselnek. Hogy pedig azt könnyebben megtehessetek, megküldjük nek-